

JOHN A. ARMSTRONG
Milliyetçilikten Önce Milletler

JOHN A. ARMSTRONG 1922 yılında ABD'nin Florida eyaletinde, St. Augustine kentinde doğdu. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Chicago Üniversitesi'nde tamamlayan Armstrong, İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1944'ten 1945'e kadar, ABD ordusu tarafından askere çağrıldı. Eğitimini bir süre kesintiye uğratan bu deneyim Armstrong'un akademik yönelimini de etkiledi. Avrupa'da, bilhassa Ukrayna ve Rusya'da milliyetçilik, etnik kimlik ve bunların etkileri üzerinde yoğunlaştı. Milliyetçilik ve (etnik) kimlik üzerine çalışmaları ileriki dönemlerde Anthony D. Smith gibi tarihçilere ilham verdi. *Ideology, politics, and government in the Soviet Union* ve *Ukrainian Nationalism 1939-1945* önemli kitapları arasındadır.

Nations before Nationalism

© 1982 The University of North Carolina Press

Bu kitabın yayın hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 2619 • Araştırma-İnceleme Dizisi 429

ISBN-13: 978-975-05-2419-6

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

DIZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DIZİN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldrımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JOHN A. ARMSTRONG

Milliyetçilikten Önce Milletler

Nations before Nationalism

ÇEVİREN S. Erdem Türközü

Janet, Carol ve Kathryn için...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
TARİH DİZİNİ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÜLUSLARIN ORTAYA ÇIKIŞINA DAİR BİR YAKLAŞIM	25
Grup hudutları ve etnik özdeşleşme.....	25
Simgeler, mitler ve iletişim.....	30
Görüngübilimsel kararsızlık.....	32
Çalışmanın planı.....	34
İKİNCİ BÖLÜM	
YERLEŞİK YAŞAMA KARŞI GÖÇEBE: TERİTORYAL KİMLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI	37
Etnisite ve yaşam biçimi.....	37
Nostalji.....	39
Yerleşik hayat nostaljisinden teritoryal bağlılığa.....	45
<i>Stamm</i> ve kabile.....	53
Toprak ilkesine bağlı olmayan, göçebe kimlik.....	65
Bir Macar istisnası mı?.....	75
Özet ve sonuç.....	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İSLÂM VE HİRİSTİYANLIK	83
İslâm - uygarlık.....	83
Cihad - Haçlı Seferi sarmalı.....	89

İslâm'ın iç dinamikleri	91
Sınır: Genel bakış	95
İber sınırı: <i>Conquistador Mythomoteur*</i>	99
Büyük bozkır: Çatışan mitlerin bir sınırı	107
Habsburg askerî sınırı	114
Sınır meşruiyeti: Osmanlı olgusu	117
Özet ve sonuç	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POLİS VE <i>PATRIA</i>	127
Medenî kimlik ve Kent uygarlığı	127
Mimarlık simgesi olarak kent	130
Devlet olarak kent	137
Parçalanmış bölgede kentleşme	149
Norm olarak çok-etnili kent	160
Özet ve sonuçlar	165

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUK SİYASİ KURUMLARI: <i>MYTHOMOTEUR</i>	169
Birleşik siyasi kurumda mit aşkınlığı	169
Eski imparatorluk evrenselciliği	172
İslâm: İnanç ve imparatorluk kimliği	176
Hıristiyanlık ve imparatorluk siyasi kurumu: Doğu uzlaşması	186
Batı Avrupa'da imparatorluk miti	195
Fransız istisnası	197
İmparatorluk idealinin yeniden canlandırılması	202
Özet ve sonuçlar	209

ALTINCI BÖLÜM

İMPARATORLUK SİYASİ KURUMLARI:	
MERKEZİLEŞME ZORUNLULUĞU	213
Simgeler ve yönetsel merkezler olarak başkentler	213
İmparatorluk yönetiminden erken gelişmiş milliyetçiliği	222
Bölümlenmiş imparatorluk yönetimleri	228
İmparatorluk yönetiminin Batı'daki yansımaları	236
Özet ve sonuçlar	245

YEDİNCİ BÖLÜM

DİNÎ ÖRGÜTLER VE İLETİŞİM	249
Dinî ve etnodinsel kimlikler	249
Arketipsel diasporalar	255
Doğu ve Batı kiliseleri arasında yarılma	263

Doğu Orta Avrupa'da üç taraflı dinî rekabet.....	272
Reformasyon ve etnisite.....	281
İslâm'da örgütsel yarılımlar.....	284
Özet ve sonuçlar.....	289
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
DİL: KOD VE İLETİŞİM	293
Bölümlenmiş siyasi kurumlarda dilsel kodlar.....	293
Avrupa'nın dilsel engelleri: Germen-Latin dil ailesi örneđi.....	303
Avrupa'nın dil hudutları: Germen-Slav örneği.....	312
Geçişken dilsel farklılaşma: Latin dil ailesi örneği.....	315
Geçişken dilsel farklılaşma: Slav örneği.....	326
Özet ve sonuç.....	334
DOKUZUNCU BÖLÜM	
ZAMANIN PERSPEKTİFİNDE ULUSLAR	337
<i>Longue Durée</i> boyunca karşılaştırma.....	337
Ortaya çıkmakta olan ulusların bir tipolojisine doğru.....	342
<i>TERİMLER SÖZLÜĐÜ</i>	355
<i>KAYNAKÇA</i>	367
<i>DİZİN</i>	407

TEŞEKKÜR

Bir çalışma, bu kitap kadar uzun bir süre devam edegeldiğinde, yazar bazıları açık, diğerleri ise elle tutulamaz olan, birçok borç yüklenir. Neredeyse tüm meslek hayatım boyunca, milliyetçiliğin prelüdü üzerine bir kitap yazmak hakkında düşündüm. Bu nedenle benden daha nitelikli gözlemcilerle konunun görünümelerini incelemek için sayısız fırsattan yararlandım. Son dokuz yıl boyunca, projeme odaklandıkça, dört kıtadaki, bazıları akademisyen olan tanıdıklarına tavsiye için yöneldim. Yer darlığı teşekkürlerimi ifade etmemi birkaç kişiyle sınırlandırmamı gerektirse de, bana cömertçe yardım eden herkesin onlara ne kadar minnettar olduğumu anlayacağını umut ediyorum.

Bu kitabı tamamlamam için gereken zamanı ayırmam ve seyahatlere çıkmam için gereksindiğim mali desteği sağlayan örgütlere özellik teşekkür etmek isterim: Guggenheim Memorial Foundation, National Endowment for the Humanities ve University of Wisconsin Graduate School. Uzman çalışanlar, özellikle British Library, the Library of Congress ve University of Wisconsin Libraries'tekiler, vazgeçilmez yardım sağladı. Londra'daki sekiz aylık yoğunlaşmış çalışmam boyunca, Slavca ve Doğu Avrupa Çalışmaları Okulu Müdürü Hugh Seton-Watson, beni tereddütsüz destekledi. Wisconsin Üniversitesi'nden meslektaşlarım Murray Edelman, Leon D. Epstein ve M. Crawford Young, eski öğrencilerim Kenneth Farmer, Donald Pienkos ve Brian Silver birçok yararlı önerilerde bulundu. Memleketim St. Augustine'deki akrabalar ve komşular, elyazmalarının zorlu olgunlaşması sırasında beni cesaretlendirdi. Bu elyazmalarının dikkatli okuyucuları Frederick C. Barghoorn ve Guenther Roth'un bu açıdan yeri ayrıdır. Ayrıca Lewis Bateman ve University of North Carolina Press'in diğer üyelerinin cesaretlen-

dirmesi ve uzman desteği olmaksızın ilerleyemezdim. En büyük minnettarlığım, bu kitapta ve önceki tüm yazma çabalarımda, tüm elyazmalarını ilk kez gözden geçiren ve ardından da daktilo eden eşim Annette Taylor Armstrong'adır. Trudie Calvert, daha sonraki aşamada, becerikli ve dikkatli bir gözden geçirmeyle, kitabı büyük ölçüde iyileştirdi.

Sadece bilgisinin değil, aynı zamanda bakış açısının sınırlılıklarının farkına varmaksızın hiç kimse, bu kadar geniş bir zamanı ve mekânı kapsayan ve bu kadar çok dikenli tarihsel soruna işaret eden bu tür bir çalışmayı yazamaz. Batı Avrupalı atalara sahip bir Amerikalı ve bir Roma Katolik olarak, kendimi kültürel mirasımdan ayırmam ve ayıramam. Adil ve dengeli bir ışıkta, diğerlerinin miraslarını sunmaya didindim –bu çalışmanın özü budur–, çünkü onları tarihsel geçmişimizin değerli bileşenleri olarak görüyorum. Ama bana yardım eden herkesi, son kertede, kişisel bir yorumum olanın sorumluluğundan varestede tutarım.

J. A. A.

TARİH DİZİNİ

(Hanedanların başlangıç ve bitiş tarihleri için, ayrıca Dizin'e bakınız)

1250-1000 M.Ö.	Yahudilerin Filistin'i işgali.
yaklaşık 3000 M.Ö.	Mezopotamya ve Mısır'da uygarlığın ortaya çıkışı.
yaklaşık 2000 M.Ö.	Hint-Avrupalıların Batı Avrupa'ya nüfuz edişi.
yaklaşık 1800 M.Ö.	Mezopotamya, Babil İmparatorluğu altında birleşti.
yaklaşık 1100 M.Ö.	Deve göçebelerinin ortaya çıkışı.
750-500 M.Ö.	Yahudi Peygamberler Çağı.
yaklaşık 500 M.Ö.	Latin kent-devletleri birliği.
490-466 M.Ö.	Grek kent-devletleriyle Pers Savaşları.
457-404 M.Ö.	Peloponez Savaşları.
306-305 M.Ö.	İskender'in haleflerinin kraliyet unvanları üstlenmesi.
264-146 M.Ö.	Kartaca'ya karşı Roma Savaşları.
215-205 M.Ö.	Makedonya'ya karşı ilk Roma Savaşı.
125 M.Ö.	Arsaklıların Babil'i yağmalaması.
78 M.Ö.	Cicero Yunanistan'da eğitim gördü.
70-48 M.Ö.	Pompey Roma'da dikkat çekmeye başladı.
58-44 M.Ö.	Sezar Galya'yı fethetti.
31 M.Ö.-M.S. 14	Augustus Roma'ya hâkim oldu.
30 M.Ö.	Roma'nın Mısır'ı ilhakı.
6 M.Ö.	Yaygın kabul gören akademik görüşe göre İsa'nın doğumu.
64	Roma'da Aziz Petrus ve Paulus'un idamı.
yaklaşık 70	İncillerin yazımı.
70	Roma'nın Kudüs'ü ele geçirmesi.
180-285	Roma'da "kışla" imparatorları dönemi.

224	Sasani Krallığı'nın kuruluşu.
232-275	Yüksek Roma İmparatorluğu'nun sonu; istilaları ve iç savaşları kentlerin duvarlarla kuşatılması izledi.
252	Sasanilerce Antakya'nın ilk kez ele geçirilişi.
284-305	Roma İmparatoru olarak Diocletianus'un hükümdarlığı.
297	Diocletianus'un Latince konuşan yönetim birimlerini İlirya Eyaleti'ne aktarması.
298	Diocletianus, Akuitan-Gallia Narbonensis'i Gallia Lugudunensis'ten ayırdı.
yaklaşık 300	Ermenilerin Hıristiyanlığı benimsemesi.
yaklaşık 300	Diocletianus'un yönetsel reformları.
313	Konstantin Hıristiyanlığı yasallaştırdı.
321	Arius Doğu İmparatorluğu'nda vaaz verdi.
325	İlk Nicaea (Iznik) Konsili.
370	Roma'da kiliselerde Grekçenin kullanıldığı dönemin sonu.
376	Hunlar Gotları Karadeniz bozkırlarından sürdü.
378	Hadrianapolis Muharebesi; Gotlar Romalıları yendi.
393	Theodosius tarafından paganizm yasaklandı.
395	Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarının bölünmesi.
400	Konstantinopolisli kalabalıkların Germen askerleri linç etmesi.
406	Galya'nın Germenlerce istilası.
406	Stilicho, Batı İmparatorluğu'nun, Balkanlar'daki Latince konuşan eyaletler üzerindeki iddiasını desteledi.
408	Stilicho'nun idamı.
yaklaşık 410	Hieronymus'un İncil'i Latinceye çevirmesi.
415-419	İberya'da Vizigot Krallığı.
421	Theodosius tarafından Latince konuşan eyaletlerin Konstantinopolis Patriği'ne devri.
429	Vandalların Batı Akdeniz donanma hâkimiyeti.
431	Ephesus [Efes] Konsili Nestorius'u mahkûm etti.
450	Britanya'nın Anglo-Saksonlarca istilası.
452-453	Hunların Batı Avrupa'yı istilası.
457	Merovenj Frenk Hanedanı'nın kurulması.
486	Clovis, ikinci Merovenj kralı, Syagrius'u yenilgiye uğrattı.
496-497	Frankların Katolikliği benimsemesi.
506	İberya'daki Vizigotların kralı II. Alarik, "Breviarium Alarici"yi ilan etti.
510	Clovis, Salyan Yasası'nı ilan etti.

527-565	Bizans imparatoru I. Jüstinyen'in Hükümdarlığı.
yaklaşık 530	Roma'da Santi Cosmas i Damiano'nun inşası.
532	Ayasofya'nın inşaatı başladı.
yaklaşık 540	Ravenna'daki Aziz Appollinare Basilikası'nın esas mozaikleri.
548	Ravenna'daki San Vitale'in tahsis edilmesi.
568	Lombardların İtalya'yı istilasını.
568-752	Greklere ve Doğulu papalar dönemi.
yaklaşık 570-632	Muhammed'in yaşamı.
617	Sasaniler geçici olarak Mısır'ı fethetti.
yaklaşık 620	Eçmiyazın yakınlarında Azize Hripsime Kilisesi'nin inşası.
634-642	Araplar Bereketli Hilal'de ve Mısır'da Romalıları ve Sasanileri yendi.
634-644	Halife Ömer'in Hükümdarlığı.
661	Emevi Hanedanı'nın kuruluşu.
669-670	Konstantinopolis'in Araplarca ilk kez kuşatılması.
711-718	Arapların İberya'yı fethi.
714	Karolenjlerin Frenk Krallığı'nın <i>de facto</i> yöneticileri haline gelmesi.
741	II. Alfonso'nun Endülüs Krallığı üzerinde hak iddiası.
750	Abbasi Halifeliği'nin kuruluşu.
751	Lombardların Ravenna'yı ele geçirmesi.
751	Pepin'in Frenk tahtını biçimsel olarak üstlenmesi.
751	Müslümanların Orta Asya'daki Talas Irmağı'nda Çinlileri yenilgiye uğratması.
754	Papa Pepin'i meşru yönetici olarak tanıdı ve unvanlar ile ödüllendirdi.
768-814	Şarlman'ın Frenkler üzerinde hükümdarlığı.
772	Bizans'ın Roma üzerindeki süzerenliğini son kez biçimsel olarak kullanması.
774	Şarlman'ın Lombardlara karşı müdahalesi.
778	Ronsecvalles Savaşı; Frenkler Basklara karşı, sonradan, Frenklerle Sarazenlerin çatışması olarak ele alınan efsane.
787	İkinci Nicaea [İznik] Konsili, putkırıcılığı mahkûm etti ve ikonografik simgeler için kurallar ilan etti.
800	Roma imparatoru olarak Şarlman'ın Batı'da taç giymesi.
yaklaşık 800	Batı Avrupa'ya Viking istilasının başlaması.
yaklaşık 800	Süryanilerin Batı Avrupa'da ayrı bir unsur olarak belirtilmesinin sona ermesi.
805-811	Dalmaçya'nın Hıristiyanlığa yeniden dönüşü.
806	Karolenj taksim düzenlemeleri.

809	Halife Harun Reşid'in ölümü.
815	Bizans'ta putkırıcılığın yeniden canlanması.
825-828	Girit'in Müslümanlarca fethi.
827-866	Sicilya'nın büyük bir kısmının Müslümanlarca tarafından fethi.
842	Fransızca ilk yazılı metin.
846	Müslümanlarca Roma'nın dış mahallelerinin yağmalanması.
yaklaşık 850	Bağdat'ta Bedevi modellerinin doruğa ulaşması.
850-860	Macarlar Don-Kuzey Kafkasya bozkırlarından çıkarıldı.
855	Rostislav Moravya'dan Bavyalı rahipleri kovdu.
860'lar	Bizans'ın Yunanistan'ı ve Balkanlar'ın Ege kıyı şeridini yeniden fethi.
861	Abbasi İmparatorluğu'nun parçalanması başladı.
861-862	Rostislav, Papa I. Nicholas'tan bir kilisenin kurulması için yardım istedi.
863	Konstantin ve Methodius Moravya'ya gönderilmesi.
864	Bulgarların Doğu Hıristiyanlığını benimsemesi.
867-869	Patrik Fotios Roma'yla hizipleşti.
868	Tolunoğulları hanedanı Mısır'da kuruldu.
yaklaşık 873	On ikinci İmam'ın ortadan kaybolması.
893	Bulgar Krallığı'nda Eski Kilise Slavcasının kullanılması.
yaklaşık 900	Macarlar Tuna Havzası'na girdi.
911	Doğu Karolenj hanedanı son buldu.
912-961	İberya'da Emevi Halifesi Abdurrahman'ın hükümdarlığı.
924	Bizans'ın Dalmaçya'da papalık yargı yetkisini tanıması.
929	Endülüs Emevi Hanedanı'nın halife unvanını benimsemesi.
933	Germenlerin Macarları Merseburg'da yenilgiye uğratması.
945-983	Buyi Şii Hanedanı'nın halifeliği himayesine alması.
955	Germenlerin Macarları Lechfeld'de yenilgiye uğratması.
960	Bizans'ın Suriye'yi yeniden fethi başladı.
961	Bizans'ın Girit'i yeniden fethi.
962-973	Germen kralı olarak I. Otto'nun hükümdarlığı.
964	İtalyanca ilk yazılı metin.
966	Leh Kralı Mieszko'nun Batı Hıristiyanlığını benimsemesi.
968	Bizans'ın Antakya'yı yeniden ele geçirmesi.
969	Fâtımilerin Mısır'ı fethi.
980-1015	Büyük Kiev Prensi olarak Aziz Vladimir'in hükümdarlığı.
987	Almanca konuşmayan ilk Fransız kralı Hugh Capet, tahtı Karolenjlerden devraldı.

yaklaşık 1000	Katalonya ve Francia arasındaki siyasi bağların <i>de facto</i> kopması.
yaklaşık 1000	Lehistan'ın papalığın <i>fiefi</i> haline gelmesi.
yaklaşık 1000-1080	Hosios Lukas ve Dafni kiliselerinde ikonografik hiyerarşinin Bizans tarzı kullanımının doruğa ulaşması.
1000	Macarların Batı Hıristiyanlığına benimsemesi.
1012-1016	Sardinya Adası'na Pisan Haçlı Seferi.
yaklaşık 1020	Fars Şair Firdevsi'nin ölümü.
1050	Bereketli Hilal'in Bedevilerinin Kuzey Afrika'ya nüfuz etmesi.
1054	Doğu ve Batı Hıristiyan Kiliseleri arasında ilk biçimsel hizipleşme.
1055	Hıristiyanların Toledo'yu ele geçirmesi.
1059	Papa-Norman ittifakı.
1063	Normanlar ve Pisanlar, Palermo'yu Müslümanların elinden aldı.
1066	Normanlar İngiltere'yi fethetti.
1071	Bizans'ın Suriye'deki ilerlemesinin doruğa ulaşması.
1071	Türklerin Malazgirt'te Bizans'ı yenilgiye uğratması.
1072-1079	"İki bölge"nin kralı Kastilyalı VI. Alfonso'nun hükümdarlığı.
yaklaşık 1080	Her ne kadar şiirden bahsedilmesi için yaklaşık olarak 778 yılını beklemek gerekse de, Roland Destanı'nın ortaya çıkması.
1080-1130	Kuzey İtalya'da kent-devletlerinin kurulması.
1091	Normanların Sicilya'yı fethetmesi.
1096	Filistin'e ilk Haçlı Seferi.
yaklaşık 1100	Kuzey Fransa'da Romanesk mimariden Gotik'e geçişin tamamlanması.
1102	Özel belgelerin Latince'den Provence diline doğru değişmesi.
1113-1125	Kiev büyük Prensi olarak Vladimir Monomakh'ın hükümdarlığı.
1119	Bizans güçleri Mısır'daki Dimyat'a saldırdı.
1120	Hospitalier ve Tapınak Şövalyeleri gibi Haçlı tarikatlarının ortaya çıkışı.
1145	Kastilya dilinde ilk yazılı metin.
1152	Papa II. Innocentius'un Leh Kilisesi'ni Magdeburg Başpiskoposluğu'na tabi kıldı.
1155	Güney İtalya'yı fethetmek için son Bizans çabaları.
yaklaşık 1158	Lübeck Kenti'nin kuruluşu.
1162	Milan'ın I. Frederik tarafından yerle bir edilmesi.
1167	Dalmaçya'daki son etkili Bizans müdahalesi.

- 1167 Hohenstaufen'in Şarلمان'ı azizleştirme çabaları.
- 1172 Özel belgelerin Latince'den Kastilya diline doğru değişimi.
- 1184 Ermeni Datastangirk Kanunu'nun hazırlanması.
- 1186 İkinci Bulgar İmparatorluğu'nun kurulması.
- 1190 Hospitaller Tarikatı'nın özel Germen kolunun kurulması; bu kol nihai olarak Töton ya da Germen Tarikatı olarak bilindi.
- 1193 Özel belgelerin Latince'den İtalyancaya doğru değişimi.
- 1198-1216 Papa III. Innocentius dönemi.
- yaklaşık 1200 Doğu Avrupa'da "Stadt [şehir]" teriminin ve Magdeburg Hukuku'nun yaygınlaşması.
- 1204 Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batılı güçlerinin Konstantinopolis'i ele geçirmesi.
- 1204 Özel belgelerin Latince'den Fransızcaya doğru değişimi.
- 1209-1213 Albi Haçlı Seferi.
- 1215 Batı Kilisesi'nin yıllık itirafı zorunlu kılması.
- 1217 Papalık, Sırp Kralı'na taç giydirdi.
- 1219 Orta Asya Müslümanlarının üzerine ilk Moğol saldırısı.
- 1224 *Sachsenspiegel* yazıldı.
- 1227 Cengiz Han'ın ölümü.
- 1232 Müslümanların İberya'daki yönetimi Granada Krallığı'yla sınırlandı.
- 1237 Leh krallar Germen Hospitaller Şövalyelerinin Lehistan'a yerleşmesine izin verdi.
- 1237-1241 Moğolların Doğu Avrupa'yı istilası.
- 1240-1299 Halich'de Ortodoks metropoliten.
- 1246 Rus yöneticiler Moğol yöneticilere "çar" unvanını verdi.
- 1250 Fransız Kraliyet Yüksek Mahkemesi'nde Fransızcanın kullanılması.
- 1250-1350 Kuzey Fransa'da nüfusun ilk kez doyumluğa eriştiği dönem.
- 1250 Mısır'da Memlük rejiminin kurulması.
- 1253 Tunus'taki Hafsi Hanedanı halife unvanını üstlendi.
- 1258 Fransa'nın Katalonya'daki biçimsel egemenliğinden feragat etmesi; Katalanlarla Oksitanlar arasındaki belli başlı toplumsal bağların kesilmesi.
- 1258 Bağdat'taki bon Abbasi Halifesi Moğollar tarafından öldürüldü.
- 1259-1284 Çin'de Kubilay Han'ın hükümdarlığı.
- 1260 Memlüklerin, Moğolları Suriye'de yenilgiye uğratması.
- 1263 Moskova'nın özerk bir prenslik olarak ortaya çıkışı.
- 1270-1290 Rus'ta en büyük Moğol müdahalesi.

- 1273 Kastilya Kraliyeti'nin Mesta sistemini kurumsallaştırması.
- 1277 Osmanlı Hanedanı'nın Anadolu'da ilk kez ortaya çıkışı.
- 1282 Habsburgların Viyana'da ilk kez kurumsallaşması.
- 1291 İsviçre Konfederasyonu'nun kurulması.
- 1294 Bohemya'nın yabancılara karşı tepkisi Prag Üniversitesi'nin kurulması için girişimleri bozguna uğrattı.
- 1298 Marco Polo'nun *Merveilles du Monde*'unun [*Dünyanın Harikaları*] ortaya çıkışı.
- 1299-1327 Kiev'in Ortodoks Metropolitanı'nın Vladimir'e yerleşmesi.
- 1300 Safiyüddin'in Azerbaycan *sufi* tarikatının başına geçmesi.
- 1312 Altınordu'nun nihai olarak İslâm'a geçişi.
- 1313-1341 Altınordu'nun en güçlü hükümdarı olan Özbek Han'ın hükümdarlığı.
- 1332-1406 İbn-i Haldun'un yaşamı.
- 1333-1370 Lehistan'ın Büyük Kazimierz'inin hükümdarlığı.
- 1334-1353 Alhambra'nın inşası.
- yaklaşık 1340 Çağatay Moğollarının İslâm'a geçişi.
- 1347-1349 Batı Avrupa'da Büyük Veba Salgını'nın doruğu.
- 1348 Prag Üniversitesi'nin kurulması.
- 1349 Lehlerin Halich'i iktisap etmesi.
- 1351-1381 Litvanya Prensiği'nde ayrı bir Kiev Ortodoks Metropolitanlığı.
- 1354 Osmanlıların Balkanlar'ı istilası.
- 1362 İngiliz hukuk mahkemelerinde Norman Fransızcasının kullanımının sonu.
- 1363 Valois Hanedanı, Burgonya Dükalığı'nı ele geçirdi.
- 1368 Güney Çin'de Moğol yönetiminin sona ermesi.
- 1370 Timurlenk'in fetihleri.
- 1371 Kiev Ortodoks Metropolitanlığı Moskova'ya yerleşti.
- 1375 Güney Leh kentlerinde Ermenilerin öne çıkışı.
- 1377 Rus Prensi Dmitri Donskoy, Tatarları püskürttü.
- 1386 Litvanya Hanedanı'nın ve seçkinlerinin Katolikliğe geçişiyle birlikte, Litvanya ve Lehistan'ın tek bir şahsi birliğin altında birleşmesi [*personal union*].
- 1390 Lehistan-Litvanyalı I. Jagietto, Eski Kilise Slavcası ayin ve misyonerlik etkinlikleri için, Cracow benediklerini işe koştı.
- 1399 Tatarlar Vorksla Nehri'nde Litvanyalıları yenilgiye uğrattı.
- yaklaşık 1400 Semerkant'ta Bibi Hanım Camii'nin inşası.
- 1402 Hus'un vaaz vermeye başlaması.
- 1402 Timurlenk Osmanlıları yenilgiye uğrattı.

1405	Timurlenk'in ölümü.
1409	Prag'da Germenler üzerine Hus taraftarlarının saldırıları.
1410	Lehler Töton Şövalyeleri'ni Tannenberg'de yenilgiye uğrattı.
1415	Hus sapkın ilan edilerek yakıldı.
1416-1499	Litvanya'da ikamet eden ayrı bir Ortodoks Metropoliteni.
1420-1431	Bohemya'da Hussit Savaşları.
1431	Jeanne d'Arc yakıldı.
1434-1435	Galiçya (Halich) soyluları için Leh Kanunları devreye sokuldu.
1438	Germen hâkimiyetine karşı Ofen Macarlarının isyanı.
1438	Kazan Hanlığı'nın kurulması.
1440-1493	III. Frederik'in Kutsal Roma İmparatoru olarak hükümdarlığı.
1441	II. Vasili, ekümenik patriğe, Moskova'yı bir sığınak olarak önerdi.
1451-1481	Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki hükümdarlığı.
1453	Osmanlılar Konstantinopolis'i ele geçirdi.
1456	I. Vladimir'in soyundan geldiğini iddia eden ilk Moskova Knezliği.
1458-1596	Kiev Uniat Metropolitanlığı.
1462-1505	III. İvan'ın hükümdarlığı.
1474-1534	Lehistan-Litvanya ve Moskova Knezliği'ne yoğun Tatar akımları.
1477	I. Charles'ın (Kel Charles) ölümü; Fransa Burgonya'nın bir parçasını ele geçirdi.
1492	Granada'nın İspanyollarca fethi.
1492	Amerika'nın keşfi.
1492	Kastilya dilinin gramerinin ortaya çıkışı, modern Avrupa dilleri arasında ilki.
1499	Şah İsmail Safevi yayılmasını başlattı.
1500-1617	Osmanlı "imparatorluk camii"nin inşası.
1503-1515	III. İvan'ın Tatarlarla ateşkesi.
1510	Orta Asya'da Sünni Özbek rejiminin kurulması.
1514	Osmanlılar Anadolu'da Şii'leri katletti.
1516	Kral Stefan Batory'un, Doğu Slav kanunlarını çevirmek ve gözden geçirmek için tasarları.
1517	Osmanlılar Şah İsmail'i yenilgiye uğrattı.
1517	Luther papalıkla açık bir tartışmaya girişti.
1518-1521	Kastilya fetihlerinin Amerika kıtası üzerindeki başlangıcı.

1520-1566	Muhteşem Süleyman'ın [Kanunî Sultan Süleyman] Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki hükümdarlığı.
1521	Habsburglar “Windisch” sınır savunmasını kurdu.
1526	Habsburg hanedanı Macar tahtını ele geçirdi.
1527	V. Charles'ın birlikleri Roma'yı yağmaladı.
1529	Viyana'nın Osmanlılarca ilk kez kuşatılması.
1530	V. Charles'ın Kutsal Roma İmparatoru olarak taç giymesi.
1539	Fransız hukuk mahkemeleri belgelerinde Fransızcanın resmî olarak ilk kez kullanılması.
1539	Lehistan himayesinde Halich'de Ortodoks Metropolitanlığı'nın kurulması.
1540	Cizvit Tarikatının Kuruluşu.
1541	Macar Krallığı'nın büyük bir kısmının Osmanlılarca fethi.
1545-1563	Trento Konsili.
1547	İspanya'nın resmî “saf/asil kan [<i>limpieza de sangre</i>]” [*] şartı.
1552	Kazan'ın IV. İvan tarafından ele geçirilmesi.
1556	V. Charles'ın Kutsal Roma İmparatoru olarak tahtan çekilmesi.
1556-1598	İspanyol II. Philip'in hükümdarlığı.
1561	Madrid İspanya'nın başkenti oldu.
1568	İlk Lehçe grameri ortaya çıktı.
1569	II. Philip papalığın “saf/asil kan [<i>limpieza de sangre</i>]” kanunlarını kabul etmesini sağladı.
1571	Katolik güçler, Osmanlı donanmasını İnebahtı Deniz Muharebesi'nde yenilgiye uğrattı.
1578	Faşılar, Portekiz istilasını Kasr al-Kebir'de yenilgiye uğrattı.
1579	Birleşik Hollanda'nın kuruluşu.
1582	Floransa'da Accademia della Crusca'nın kuruluşu.
1585	Kiev Ortodoks kardeşliği okullar kurdu.
1586	İlk Kilise Slavcası grameri ortaya çıktı.
1587-1629	İran'da Şah Abbas'ın hükümdarlığı.
1589	Moskova'da patriğin takdis edilmesi.
1591	Grekçe-Slavca karşılaştırmalı gramerinin ortaya çıkması.
1609	Bohemya Katolik karşıtı hizbi, taleplerini duyurdu.
1612	Habsburg Sarayı Prag'dan Viyana'ya taşındı.
1612-1625	Osmanlı güçleri karşısında İran'ın zaferleri.
1615	Bohemya Diet'inin kanunlaştırdığı Çek yanlısı önlemler.
1616	Habsburg hükümet görevlileri Prag'dan Viyana'ya taşındı.

(*) Saf/asil kan, saf Hristiyan kökenden gelen anlamına geliyor – e.n.

1618-1648	Otuz Yıl Savaşları.
1620	Bohemya soyluluğu Beyaz Dağ Savaşı'nda yenilgiye uğradı.
1630	İranlıların Tebriz'i Osmanlı'ya kaptırması.
1635	Académie Françise'in kurulması.
1643-1715	Fransa'da XIV. Louis'nin hükümdarlığı.
1644	Mançu Hanedanı'nın Çin'in hükümdarları olarak tesis edilişi.
1654	Zaporijya Kazaklarının Moskova'ya bağlanması.
1656-1678	Köprülü "hanedanı" <i>vezirleri</i> Osmanlı'ya güç kattı.
1667	Rus imparatoru Moskova patriğini azletti.
1670'ler	Avusturya Katolik misyonerliğine karşı Sırp isyanı.
1682-1725	Rusya'da I. Petro'nun hükümdarlığı.
1683	Viyana'nın Osmanlılarca son kez kuşatılması.
1688	Karlofça Antlaşması; Habsburglar Macaristan'ı kurtardı.
1700	Rusya ve Lehistan'a sert Tatar akınları.
1713	Real Academia Española'nın kuruluşu.
1714	Rastatt Antlaşması, Fransızca kaleme alınan ilk önemli antlaşma.
1718	Pasarofça Antlaşması; Habsburglar Osmanlılardan toprak kazandı.
1721	Güney Slavları, teoloji eğitimi için Kiev'e yöneldi.
1722	Afganların İsfahan'ı yerle bir etmesi.
1735	Rusya, Azov'un kuzeyinde, Tatarlara yönelik olarak savunma amaçlı <i>glasiye</i> mecbur kaldı.
1742	Kutsal Roma İmparatorluğu Rusya'nın yöneticilerinin imparator unvanını kabul etti.
1750'ler	Sırlar Avusturya'ya karşı, Ortodoksluğu desteklemesi için Rusya'ya başvurdu.
1762-1796	Rusya'da II. Katerina'nın (Büyük) hükümdarlığı.
1769	Rusya'ya son Tatar akını.
1770s	Habsburgların Hırvat askerî sınır okullarını Germenleştirmesi.
1772-1795	Lehistan'ın paylaşılması.
1774	Rusya ve Osmanlılar arasında Küçük Kaynarca Antlaşması.
1776	II. Katerina Kırım'ı bağımlı devlet statüsüne düşürdü.
1780-1790	Avusturya'da II. Joseph'in hükümdarlığı.
1783	Rusya, Kafkaslar ve Orta Asya hariç, Rus-İslâm sınır bölgesini sona erdirerek Kırım'ı topraklarına kattı.
1784	Hırvat askerî sınırının büyük bir kısmı Hırvat Krallığı'na geri verildi.
1792-1802	Fransız Devrimi Savaşları.

1804-1814	Napolyon imparatorluğu.
1821	Osmanlıların Fenerlileri katletmesi.
1825-1855	Rusya'da I. Nikolay'ın hükümdarlığı.
1830-1840	Osmanlıların Kürtleri Ermenilerin arasına iskân etmesi.
1835	Habsburg topraklarına son ciddi Osmanlı akını.
1848	<i>Komünist Manifesto.</i>
1860	Özbeklerin Şii Farsları köleleştirmesi.
1871-1918	İkinci Reich.
1873	Geride kalan tüm Habsburg askerî sınır bölgeleri Macaristan Krallığı'na dahil edildi.
1877	Osmanlı-Rus Savaşı.

ULUSLARIN ORTAYA ÇIKIŞINA DAİR BİR YAKLAŞIM

Grup hudutları ve etnik özdeşleşme

Bu kitabın amacı bizim “ulus” olarak kavramsallaştırdığımız yoğun grup özdeşleşmesinin ortaya çıkışını araştırmaktır. Rastgele mekânsal yakınlık ya da üstün bir gücün baskısı dışında, bireyleri geniş kümelerde birbirine bağlayan nedir? Her şey bir yana, çok uzun bir süre boyunca grup kimliğinin devamını sağlayan çimento nedir?

Bu tür grup bağlarını incelerken doğa bilimlerinin ve gitgide artan bir biçimde sosyal bilimlerin yaptığı gibi, genel yasaları tanımlamanın peşinde değilim. Çağdaş etnisiteler üzerine çalışmalar bile, bana göre, bu tür nomotetik (kural koyucu) gayretler için başlangıç düzeyindedir. Çok geniş tarihsel dönemlerde etnik ilişkileri incelemek, her ne kadar ulusların değerlendirilmesinde örüntülerin ya da tipolojilerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanabilse de, genel yasaların keşfi için daha az uygundur. Bu sınırlı amacı elde etmek için, çoğu zaman mekânda olduğu kadar zamanda da birbirinden uzak olan görüngüleri içeren karşılaştırmalar, vazgeçilmezdir. Araştırmaya dönük girişimlerimde karşılaştırmalar, bir tarihsel vakayı bir başkasıyla ilişkilendirerek aydınlatmayı amaçlıyor. Bununla beraber, örüntülerin basit karşılaştırmasından daha fazlasını başarmayı umuyorum. Genelleştirme için geniş çaplı bir zamansal boyut bulunabilirse, ilk olarak ilgili tarihsel deneyimi, analojik görüngü hakkında özgül sorular sormamıza izin verecek şekilde özetlemeliyiz. Umudum etnik özdeşleşmenin karmaşık tarihsel örüntülerinin bazılarını, bu muazzam görevi kolaylaştıracak stenografik betimlemelere indirgemektir.

Odak, yakın zamanda birçok etkileyici çalışmanın konusunu oluşturan, devlet gibi kurumsal yapılardan çok, grup kimlikleri üzerindedir.¹ Çünkü “etnik” olarak karşıladığım grup kimliği, tarihsel kayıtların her yerine sinmiştir; görevim sentetik bir tarihin üretimini kapsıyor. Konumun sınırlandırılmış ufkü içinde, Doğu ve Batı Hıristiyanlığının ve İslâm Uygarlığının genel bir görünümünü sunmak zorundayım. Neden bu uygarlıklar ve sadece bunlar? Aşikâr olan yanıt, zamanın, mekânın ve her şeyden önemlisi, kavrayışımın sınırlılığdır. Daha kuramsal bir ikna edici sebep ise, aynı Yahudi geleneginden türetilen evrensel dinler üzerine temellenen bu uygarlıkların yakın ilişkisidir.² Aynı zamanda, böylesine yakından ilişkili uygarlıklardan çıkarsanan örüntülerin, daha ileri araştırmalar olmaksızın, tüm insan deneyimine uygulanabileceğinin varsayılmayacağı kabul edilmelidir.

Bu uygarlıklar tarafından sağlanan çok geniş zamansal bakış açısı içinde, etnik özdeşleşme görüngüsünün öneminin anahtarı, belirli örüntülerin yaratılmasından çok sürdürülmesindedir. Yaklaşımım, sürdürülmeye ilişkin bu kaygıdan dolayı, yakın geçmişteki etnik ilişkilerin incelenmesinden farklılaşıyor. 18. yüzyılın sonundan bu yana milliyetçilik, birçok açıdan başat siyasi doktrin haline geldi. Bireylerin ait oldukları devleti seçme hakkı, yani, kendi grup kimliği bilincine karşılık gelen teritoryal siyasi yapıları kurmak, siyasi çözümlemenin esas temasını oluşturdu.³ Bununla beraber araştırmam, (Avrupa'nın ve Ortadoğu'nun bir kısmından diğereine dikkate değer ölçüde değişen) hâkim siyasi yapıların oluşturulmasında etnik kimlik bilincinin başat güç haline gelmesinden önceki dönemde, milliyetçiliğin eşğinde duruyor. Çalışmamın belli başlı amaçlarından biri, milliyetçi hareketler tarafından ortaya konan bu tür tarihsel olarak yeni taleplerin, süregiden grup kimliğinin, siyasi kurum oluşumunda ağır basan meşrulaştırmayı oluşturmadığı, insan topluluğunun fazlasıyla uzun kayıtlarıyla yüzleşmek zorunda kalacağı bir bakış açısı sağlamaktır.

Fransız tarihçilik okulu *Annales*'in vurguladığı *longue durée*'ye benzeyen birçok yüzyıldan oluşan zaman boyutu, bağımsız etnik deneyimleri yayılma ve taklidin etkilerinden kurtarmak için gereklidir. Genişletilmiş bir zamansal bakış açısı, modern milliyetçiliği, etnik bilinç döngüsünün bir parçası olarak kavramanın bir aracı olarak özellikle önemlidir. Avrupa milliyetçiliğini hemen önceleyen Mutlakiyetçilik dönemi, en azından elitler için, etnik farklılıkların istisnai bir reddini içerdiğinden, milliyetçilik tamamen emsal-

- 1 Siyasi kurumların incelenmesi, benim de küçük katkılarda bulunduğum Committee on Comparative Politics of the Social Science Research Council'in desteklediği kolektif kitaplar gibi yakın tarihli çalışmalarda ele alınan bazı etmenleri zorunlu olarak kapsar. Özellikle bkz. Grew; Tilly.
- 2 Özellikle bkz. Becker, *İslamstudien*; E. Werner; Hodgson, cilt 1; Avrupa ve Ortadoğu geçmişi birleştiren çalışmaların önemi üzerine Patai, *Golden River*.
- 3 Hayes, s. 44. Karş. Kohn, s. 17 ve Meinecke, *Cosmopolitanism*, s. 10.

siz olarak görüldü.⁴ Daha uzun süreli bir bakış, yaygın, yoğun etnik özdeşleşmenin, farklı biçimlerle ifade edilse de, tekrarlandığını akla getirir. Örneğin, Mutlakıyetçi Aydınlanma, Reform ve Reform karşıtı çatışmaların cesaretlendirdiği, yeniden canlanan dilsel bilinci dağıttı. Bunun bir sonucu, kozmopolitizm çağının ardından gelen modern milliyetçi düşünüşün, insan kimliğinin sınırlarının, temel olan ama değişen önemini tanımak yerine, ulusal niteliklerin kalıcı “öz”lerini aramasıdır.

Hudutlar üzerine odaklanmanın önemi, Norveçli antropolog Fredrik Barth tarafından, en açık biçimde belirtildi.⁵ Barth, grup için sabit bir “nitelik” ya da “öz” ileri sürmeyen ama grup üyelerinin, onları diğer gruplardan ayırt eden kavrayışlarını inceleyen, etnik kimliklerin toplumsal bir etkileşim modelini önerdi. Bu tutumsal hudut mekanizmaları üzerine odaklanmak belli başlı üç avantaj sağlar: (1) etnisite hudutlarla tanımlandığından, hudut mekanizmaları sürdürüldüğü sürece, grubun hem kültürel hem de biyolojik içeriği değişebilir. (2) Her ne kadar Barth kendi hudutlarının teritoryal muadillerinin olabileceğine işaret etse de, etnik grupların “sadece ya da zorunlu olarak kendine has toprakların işgal edilmesi üzerine temellenemeyeceğini” vurgular. (3) Barth’ın hudut yaklaşımı, etnik tanımlama simgeleri ya da emredici iletişim araçları yerine alternatif kodlar olarak dilin kullanımı gibi, Avrupalı duruş noktasından egzotik olan diğer etnik görüngüleri göz önünde bulundurmaya kolaylaştırır.

Antropoloji tarihçileri gitgide artan bir biçimde, Barth’ın yaklaşımına içkin olan, grupların kendilerini, kendi niteliklerine gönderme yaparak değil, dışlamayla, yani “yabancılar”la kıyaslayarak tanımlama eğiliminde olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır. İlkel insan, bu yoruma göre, ister sesli isterse de simgesel jestler aracılığıyla olsun, onun iletişim kurma girişimlerine yanıt olarak, mecburen sessiz kalan diğerleriyle karşılaşmanın tekin olmayan deneyiminden rahatsızdı. “Goyim”, “barbaroi” ve “nemtsi” gibi terimlerin tümü, sadece “gerçek insanlardan” oluşan gruplar içinde, iletişim kuramayan kişilerin, insani tamamlanmamışlık algısını ima eder. Özgün kullanımlarında bu tür terimler, genellikle bir ya da iki yabancı komşuyu ayırırdı ve geniş etnik gruplaşmalar, bu yabancılarla gönderme yaparak kendi görece yakın ilişkilerini tanımlar hale geldi. Bu nedenle yaygın Germenik gruplar, kendilerini “Wend ve Walsche arasındaki” halk olarak tanımladılar ve terimlerden hiçbirini, Germenik bir dil konuşan herhangi bir gruba atf yapmak için hiçbir zaman kullanmadılar. Wend için gerçek göndermenin, muhte-

4 Özellikle bkz. Elias, *Ueber den Prozess der Zivilisation*, 1: 116. Karş. Elias, *Die hofische Gesellschaft*; Bidermann, “Die staatsrechtlichen Wirkungen”; Braudel, *The Mediterranean*; Lhotsky; P. Anderson.

5 Barth, *Ethnic Groups*, s. 9-10. Ayrıca bkz. LeVine ve Campbell, s. 82-83, 102.

melen Germenik unsurların kuzeydoğusunda konumlanan Fin geyik göçebelerinden, daha sonraları Germenik alanın doğu sınırlarını işgal eden Slavlara kaymasında olduğu gibi, “Walsche” (ya da “Welsch”) göndermesi, Germenik dünyanın güneybatı sınırlarındaki Kelt’ten, sadece Kelt’e, Latinleşmiş Kelt’e ve Roma’ya değişti.⁶ Bundan dolayı, iptidai bir biçimde, Germenik yerleşim alanı, her ne kadar “hudutlar”ı fazlasıyla belirsiz alanlar olsa da, teritoryal anlamda sınırlanmıştı. Benzer olarak “Turan”, Germenik grubun İranlı uzak kuzenleri arasında, görünüşe göre ilk başlarda, günümüzde Baluçistan’da olan, İranlıların koyu renkli komşularına uygulanmıştı. Epeyce sonra, “Turan” için gönderme, İran yerleşiminin kuzeydoğusundaki hudut alanlarına saldıran Türkî unsur haline geldi.⁷

Fransız dilbilimci Emile Benveniste, dışlamayla tanımlanan etnik grup kavramsallaştırmasında antropoloji tarihçileriyle temelde anlaşma halindedir: “Kadim zamanlarda etnik niteliği olan her ad, farklılaştırıcı ve muhalifti. Adlarda, bir halkın kendisini komşu halklardan ayırt etmenin, ortak anlaşılabilir bir dilden türetilen üstünlüğün vurgulanmasının –dışavurulmuş olsun ya da olmasın– itibari niyeti bulunuyordu. Bundan dolayı etnik grup, muhalifi olan etnik grupla sık sık karşıt ikilik oluşturdu.”⁸

Araştırmanın odağını, grubun içsel niteliklerinden, onun kendisi hakkında algıladığı hudutlarına kaydırmak, elbette, tarihteki etnisitenin incelemesi için sadece bir başlangıçtır. Hudut yaklaşımının başlıca çıkarımları, ilerleyen bağımsız bölümlerin akışı içinde daha açık hale gelecektir. Başlarken şunu kabul etmek önemlidir: etnik grup, ya da dışlamayla tanımlanan bir grup olarak başlangıç aşamasında olan bir ulus kavramsallaştırması, etnisiteyi, kimliğin diğer türlerinden ayırt etmenin saf tanımsal bir yolunun olmadığını ima eder. Hudut yaklaşımı, etnisitenin, toplumsal örgütlenmenin çekirdek bileşeni olmak yerine, karşılıklı etkileşimlerin değişen bir demeti olduğunu açıkça belirtir. Birçok sosyal bilimciyi uzun zaman aralıkları boyunca, etnik kimliği çözümlenmekten uzaklaştıran, onun bu karmaşık, değişken niteliğidir. Etnisiteye yaklaşanların birçoğu, her etnik grubun ayrıcalıklı bir toprağı işgal ettiği basitleştirici varsayımı tarafından cezbedilmiştir. Teritoryal ayrıcalık ilkesi terk edildiğinde, etnisite görüngüsü, özellikle sınıfların ve dinî organların dahil olduğu, toplumsal kolektivitelerin sürekliliğinin parçası olarak görülmelidir. Uzun bir zaman aralığı boyunca her biri, diğerinden birine dönüşebilir. Nihai olarak, tanımları bölümlere ayırmaktan çok, sınıfsal, etnik ve dinî karakteristikler arasındaki etkile-

6 Wenskus, *Stammesbildung*, s. 210, 252. Karş. Jespersen, s. 9; Graus, “Die Entstehung der mittelalterlichen Staaten”, s. 60.

7 Husing, “Volkerschichten”, s. 199.

8 Benveniste, 1: 368.

şimle daha fazla ilgili olacağım. Yine de, kategorik olarak farklılaştırıcı niteliklerden ziyade, eğilimler olarak alındığında, kolektivitelerin üç türünü birbirinden ayırt etmeye hizmet eden belirli sosyolojik karakteristikler bulunmaktadır.

Belli başlı evrensel dinleri etnik gruplardan ayırt eden eğilimler birçok yerde, özellikle Üçüncü ve Yedinci Bölüm'lerde tartışılacaktır. Pratikte etnisite ve dinin çakıştığı yerlerde gruplar şu nitelikleri sergiler: kutsal kimliğe eşlik eden nevi şahsına münhasır dilsel özellikler; yüksek derecede aile içi evlilik; nevi şahsına münhasır mimari, giyim ve davranış biçimleri gibi simgesel hudut muhafızları. Sınıf ve etnisite arasındaki ayırım çizgisi daha kesindir ama bu ayrımı kısaca karakterize etmek daha güçtür. Modern öncesi dönemde, komşu toplumsal ya da etnik gruplardan işlevsel veya meslekî farklılaşma hem geleneksel diasporalar hem de göçebeler için birincil ayırt edici nitelikti. Bununla beraber, genel olarak, alt bir sınıf (özellikle yerleşik tarım toplumlarında) etnik bir kolektivite olarak, kimliğinin sürekli bilincinde bir grup oluşturamazdı.⁹ Bunun birincil nedeni, tamamlanmamış alt sınıf meslekî piramidinin, sınıfın hudut mekanizmalarını meşrulaştıracak ve böylelikle de geniş bir siyasi kurum içinde onun ayrı kimliğini güvence altına alacak, iletişim ve pazarlık becerilerine sahip seçkinleri sağlamamasıdır. Alternatif seçkinlerin sağlayabileceği yüksek kültür becerilerinden yoksun olan bir altsınıf, bir bütün olarak toplumda yaygın olan mitleri ve simgeleri koruyan seçkinlerin manipülasyonuna direnmekte zorlandı.

Bu tür alternatif seçkinlerin ortaya çıkışı, egemen seçkinlerin simgelerle iletişimi tekellerine aldığı ve siyasi kurumun tüm üyelerinin seçkinlerin tahakkümünü meşrulaştıran mitlerin telkin edilmesiyle toplumsallaşmayı denetim altında tuttuğu yerleşik tarım toplumlarında, özellikle güçtür. Yine de köylülerin, tarımsal alt sınıfın, kalıcı bir kimlik oluşturmadaki yetersizliğinin mutlak olmaktan çok, bir derece sorunu olduğu kabul edilmelidir. Sekizinci Bölüm'de, dil farklılaşmasının bu tür bir süreklilikteki görece önemi araştırılacaktır. Kesinlikle, köylüler ve seçkinler arasında çok farklı dilsel örüntülerin varlığı, ufak lehçe farklılaşmasıyla karşılaştırıldığında, gizli ama sürekli olarak güçlü bir kimliği sürdürmeyi kolaylaştırır. Belirmekte olan etnik kimliğin belli başlı işaretlerinden biri, özellikle Doğu Orta Avrupa'da, o zamana dek siyasi kurumun diğer toplumsal kesimlerinden, sadece özgün folkloru ve yakın küçük-grup iletişimleriyle sınırlı olan dilsel örüntülerle ayırt edilen, bir köylü kitlesinin arasından eklenmiş seçkinlerin ortaya çıkışıdır.

Başlangıç aşamasındaki etnik kolektiviteye has alternatif seçkinler, gelişmeye başlar başlamaz, siyasi kurumun egemen seçkinleriyle alışveriş ilişkisi-

9 Ortaçağ Avrupası'ndaki ayrı köylü kültürü üzerine bkz. R. Anderson. Karş. Varagnac, s. 21.

lerine girmeye çalışır. Gerçekten de bu tür bir alışveriş ilişkisi potansiyelinin, –her ne kadar bir *force majeure*'le* boşta çıkarılabilirse de– etnisiteyi sınıftan ayırt etmek için, temel bir sosyolojik ölçüt olduğu ileri sürülebilir. Diğer bir deyişle, özerk bir siyasi yapı hakkında hiçbir anlayışın olmadığı yerde bile, meslekî piramit, bir grubun, egemen seçkinlerin manipülasyonlarına tutarsız bir biçimde tabi olmak yerine, siyasi kurum içindeki konumu hakkında, bilinçli pazarlığa girmesine izin verecek kadar tamamlanmış hale geldiğinde, etnik kimlik olanaklıdır. Olağandışı bir biçimde gelişmiş seçkinlerle donanmış diasporalar gibi gruplar için, bu tür bir alışveriş ilişkisi hayatta kalmak için hayati olabilir. Sonuç olarak, bu nedenle, bir etnik kolektiviteleri ayırt eden hudutlar hakkında önceden belirlenmiş hiçbir şey yoktur; bu hudutların, bir sınıfı tanımlayanlardan, bilhassa bir süreklilik içerisinde hangi yollarla farklılaştığına işaret edilebilir.

Simgeler, mitler ve iletişim

Buraya kadarki tartışma sık sık simgeler ve iletişime ve daha az açık olarak da mitlere göndermede bulundu; bu üç kavramın tümü modern öncesi dönemde ulusların yavaş ortaya çıkışının bir çözümlemesi için kritiktir. Etnik hudutların birincil niteliği tutumsallığıdır. Kökenlerinde ve en temel etkilerinde etnik hudut mekanizmaları, bir haritadaki çizgiler ya da bir kurallar kitabındaki normlar gibi olmak yerine tabiiyetindekilerin zihinlerinde var olur. Bu ikincil etkilerin tümü, simgeler olarak, hudutların belli başlı göstergeleridir. Ama kültürün simgelerle ifade edildiği yolları kavramaktaki başarısızlık, maddi tasvirlerde ifade edilmeyen hudut mekanizmalarını anlamaya güçleştirir.¹⁰

Simgesel hudut mekanizmaları çoğu zaman sözcüklerdir. Bu tür sözcükler, kendi grubunu diğerlerinininkinden ayıran bir engele yaklaşan bir grup üyesini uyaran trafik ışıkları gibi özellikle etkilidir. Birkaç simgesel “sınır muhafız”ının bu yoğun gücü, erken dönem Yiddiş’inde sergilenir. Yiddiş temelde Eski Yüksek Germen lehçesidir ama Germen ortamında, özgül Hristiyan anlamları olan belirli sözcükleri insafsızca dışlar. Örneğin *segranon*, “kutsamak”, eski Yahudi topluluklarının Latin dili lehçesi olan Güney Laaz’la kolayca birleştirdikleri, *benedicere*’nin, “övmek”, yalın hali olan “bentshn”i elde tutmak adına reddedilmiştir çünkü Latince “[haç] işaret[i] yapmak” anlamına gelen *signare*’den türetilmiştir. Bu tür sözlü simgesel araçlar, grup kimliğini, Hristiyan kavramların sızmasına karşı korur. Ama Suzanne Langer’in de işaret ettiği gibi, önemli simgeler, jestleri, çizimleri, müzik seslerini ve

(*) Zorunlu neden – e.n.

10 Özellikle bkz. Geertz, s. 45, 209; Cassirer, *Language and Myth*, s. 91; Firth, s. 40; Lasswell.

benzerlerini de içerir.¹¹ Zaman zaman, rutin bir biçimde kabul edilen çarpıcı kimlik simgeleri, aniden yoğun bir önem elde eder. Yüzyıllar boyunca *Reichsapfel*, bir kürenin üzerinde yükselen haç, Kutsal Roma İmparatorluk simgesindeki göksel küreyi simgeledi. V. Charles, o zamana dek dünyevi kürenin çevresindeki genişletilmiş toprakları yöneten İspanya kralı, imparator olarak 1530'da taç giydi ve *Reichsapfel*'i, yeniden canlandırılmış evrensel imparatorluk iddialarının simgesi olarak kullandı. Her ne kadar V. Charles'ın bu simgeyi açıkça kullanımının, bu simgeyi dünyevi yönetimi göksel düzenin bir yansıması olarak betimleyen eski Mezopotamya mitinin ustaca bir yansıtması olarak tasavvur ettiğine dair hiçbir kesin kanıt yoksa da; kadim mitin simgesel yankısı bilinçsiz bir biçimde izleyicilerini etkilemiş olabilir.¹²

Simgelerle aktarılan işaretler bir etnik gruptan diğerine ya da aynı grubun üyeleri arasında uyarılar olduğundan, simgesel etkileşim iletişimin bir türüdür. Belki de amacım açısından, simgeleri, simgeleri etkili kılan araçlar anlamında içerik ve iletişim olarak görmek en basitidir. Açıktır ki, dilsel hudut muhafızları vakıasında olduğu gibi, simgeler de bir grubun herhangi bir üyesi için işaretler olarak iletilmeden, kuşaklar ya da hatta yüzyıllar önce, içerik olarak, çoğu zaman kurumsallaşmıştır. Bu nedenle etnik simgesel iletişim, sıradışı bir ölçüde, *longue durée*'yi aşan, ölümler ve yaşayanlar arasında iletişimsizdir. Burada, etnik kimliğin diğer yüzlerinde olduğu gibi, simgenin sürekliliği geçmişteki kökeninden daha önemlidir. Süreklilik, sözlü ya da sözlü olmayan her bir simgenin bir mitsel yapıda birleşmesiyle yakından ilgilidir.¹³

Uzun zaman aralıkları boyunca, her mitsel yapının meşrulaştırıcı gücü, özgül bir siyasi kurumla ilişki içindeki kimliği tanımlayarak, diğer mitlerle bir *mythomoteur* içinde kaynaşarak zenginleşme eğilimindedir.¹⁴ Bu karmaşık yapıların kimliğini mitsel olarak saptamak –dinî mitlere gönderme yapmanın bu mitlerin teolojik geçerliğini sorgulamasından daha fazla– onların yanlış olduğunu ima etmez. Eric Dardel sergilenen tarihsel geçerliliğin, *mythomoteur*'un eleştirel görünümü olmadığına işaret eder.

Mitsel geçmiş tarihendirilemez, o “zamandan önceki” bir kısımdır, ya da daha iyisi zaman dışıdır. (...) İlkel eylemler “zamanın gecesinde” kayboldu, “bir zamanlar” olan (ne zaman olduğunu kimse bilmez) sürüklenmeye devam eder ve zamansal bir konum olmaksızın, zamanın birçok tabakası (...)

11 Suzanne K. Langer, “On Cassirer’s Theory of Language and Myth”, Schlipp içinde, s. 386; Max Weinrich, “The Reality of Jewishness versus the Ghetto Myth: The Sociolinguistic Roots of Yiddish”, *To Honor Roman Jakobson* içinde, s. 2209.

12 Brandi, s. 265; Heer, s. 218.

13 Levi-Strauss, *Structural Anthropology*, s. 210. Karş. Levi-Strauss, *The Savage Mind*, s. 254; Deutsch, *Nationalism*.

14 Abadal i de Vinyals, s. 584.

[mit anlatıcısı ya da epik şair] öykünün dinleyicilerini, ama sadece onları, kendilerini arzulanan mesafede yerleştirmelerini sağlamak için sevk eder.¹⁵

Mit resitalinin en önemli etkisi, grup üyeleri arasında, “ortak kader”leri hakkında yoğun bir farkındalığı canlandırmasıdır. Mit-simgе kuramı bakış açısından ortak kader, basitçe, ister tarihsel isterse de “tamamen mitsel” olsun, bir olayın, yabancı bir güce karşı bireylerin dayanışmasını vurgulayarak, yani, hudut algılarının önemini artırarak canlandığı yoğun etkinin ölçüsüdür. Sonuç olarak, İkinci ve Dördüncü Bölüm’lerde ele alınan oldukça farklılaşan yaşam biçimleri hariç, ortak kaderin maddi görünümlerinden çok simgesel olanları kimlik için belirleyicidir. Dahası, simgelerin, keskin bir biçimde farklılaşan temel unsuru oluşturduklarında dahi, maddi yaşam biçiminin en önemli unsurlarını “nesnel bir biçimde” doğrudan yansıtılmaları gerekmez.

Görüngübilimsel kararsızlık

Etnik hudutlar temelde coğrafi bölünmeler yerine grup tutumlarını yansıtır. Mit, simge, iletişim ve bunlara eşlik eden tutumsal etmenlerin bir demeti, saf maddi etmenlerden genellikle daha kalıcıdır. Bununla beraber ne zaman saf kavramsal olandan, özgül etnik bölünmelerin incelenmesi gibi cesur bir işe hamle edilse, elle tutulur göstergelerin değeri aşıkâr hale gelir. Coğrafi hudutlar sadece elle tutulur değildir; onlar daha önemli özelliklere sahiptir: Çoğu zaman yoğun simgesel önem elde ederler ve coğrafi bir bağlamda, siyasi eylemin doğrudan etkisi sık sık en erken ve en güçlü olandır. Hudutlara yoğunlaşmanın bir başka nedeni, uzmanlaşmış bir sosyal bilim disiplini olan coğrafyanın fiziksel hudutlar üzerine ikincil kaynakların zengin bir çeşitliliğini sağlamasıdır. Bu çalışmanın amacı için “hudutlar [*boundaries*]” terimi, dilsel, folklorik ve iktisadi gelişim gibi toplumsal süreçlerden kaynaklanan tüm ilgili, biçimsel olmayan sınırlara ayrılacakken; “sınır [*frontier*]”, özerk dinî otoritelerin biçimsel eylemleri dahil, siyasi eylem tarafından tanımlanmış sınırlar anlamına gelecektir. Sınırların alt türleri olarak, tarihin büyük bir kısmı boyunca norm olan alan sınırları ve modern dönemde gitgide artan bir biçimde önemli hale gelen çizgi sınırları birbirinden ayırt edilmelidir.

Coğrafi hudutlara ya da sınırlara gönderme yapmak, yöntembilimin genel sorunlarına ikna edici bir başlangıç sağlar. Zaman ve mekânın geniş ufku üzerinde dağılmış olan kültürleri çalışmanın en büyük güçlüğü, görüngübilimsel karşılaştırılabilirliktir. Çekoslovak bir akademisyen tarafından gerçekleştirilen yakın geçmişteki parlak bir çözümleme, yakın zamandaki mil-

15 Dardel, s. 38.